

להראות עזבה

עיונים וביאורים בפרשת השבוע

גליון תרו
ערש"ק פרשת ואתחנן ה'תשע"ז

תפילה כסגולה לניצחון בני ישראל

"קריעת העליונים" במתן תורה

שיטות רש"י והרמב"ם בדין בר מצרא

התורה כ"תורת חיים ותורת עולם"

פתח דבר

בעזה"ת.

לקראת שבת קודש פרשת ואתחנן, הננו מתכבדים להגיש לקהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס 'לקראת שבת' (גליון תרו), והוא אוצר בלום בעניני הפרשה מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי הענינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם [ובפרט במדור "חידושי סוגיות", שמופיעים כאן רק עיקרי הדברים], ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגאות מי יבין.

ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו על-אתר או בתוכן הענינים), וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

ויה"ר שנוכח לקיום היעוד "כי מלאה הארץ דעה את ה'", ונוכח לשמוע תורה חדשה, תורה חדשה מאתי תצא, במהרה בימינו ותיכף ומיד ממש.

בברכת שבתא טבא,
מכון אור החסידות

קובץ זה יוצא לאור לזכות
הני לומדי ותמכי אורייתא, רודפי צדקה וחסד,
ראשונים לכל דבר שבקדושה
ה"ה האחים החשובים
הרב החסיד ר' ישראל אפרים מנשה
והרב החסיד ר' יוסף משה
וכל בני משפחתם שיחיו
ולזכות אביהם ה"ה הרב החסיד
ר' מאיר שי'
זאנץ
ס. פאולו ברזיל
יהי רצון שיתברכו בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר,
ובהצלחה רבה ומופלגה בכל אשר יפנו, תמיד כל הימים

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם
טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

תוכן הענינים

מקרא אני דורש.....ה

תפילין כסגולה לנצחון עם ישראל

מדוע בסוף פ' בא הרי "של יד" ו"של ראש" נאמרו כמציאות אחת, ובפרשתנו כדברים נפרדים? / מהו החילוק בין "ויראו ממך" ל"וטרף זרוע אף קדקד"? / ביאור באופן פעולת התפילין בזמן יציאת מצרים ובזמן הכניסה לארץ ישראל

(עי' לקוטי שיחות ח"ט עמ' 49 ואילך)

פנינים... עיונים וביאורים קצרים.....ח

תלמידים או בנים? / להנהיג עם התלמידים כמו אב

יינה של תורה.....ט

"קריעת העליונים" במתן תורה

"קריעת" עולמות התחתונים ו"פתיחת" העליונים / "הראית אותך בעצמותך, שנוכל לדעת אותך" / פתיחת כוחות הנפש, וקריעת הטבע והרגילות

(עי' לקוטי שיחות חכ"ד עמ' 36 ואילך)

פנינים... דרוש ואגדה.....יג

"דעתו לגרשה" או לא? / בין קריאת שמע ללימוד התורה

חידושי סוגיות.....יד

פאוגת רש"י והרמב"ם בדינא דבר מצרא

יחקור בגדר דין זה אם הוא רק חיוב הנהגה על הלוקח או שפירושו גם שיש לבר מצרא קצת קנין בקרקע / יסיק דנחלקו בזה רש"י והרמב"ם ועפ"ז יתבארו כו"כ חילוקים ביניהם בסוגיא דבר מצרא

(עי' לקוטי שיחות ח"ט עמ' 55 ואילך)

תורת חיים.....יז

כי הם חיינו

ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום (ואתחנן ד, ד)

דרכי החסידות.....יט

החסידות מכניסה אור וחיות

הוספה - שיחות קודש.....כא

הוכח תוכיח בדרך החסידות

לקט דברות קודש אודות דרך החסידות בקירוב יהודים לצור מחצבתם בדברים נעימים, דברי נועם ודרכי שלום

לקראת שבת

כה

"דעות", כי אם, לגלות שישנו אוצר יקר ביותר, שכל אבנים טובות ומרגליות אינם בערך אליו (כמ"ש בפרקי אבות) - תורה ומצוותי, "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", וגילה שנקל לקיימם - "לא בשמים היא גו' ולא מעבר לים היא גו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו".

ובהדגשה - שאין המשפיע דורש כבוד לעצמו וכיו"ב, וכל דבריו אינם אלא לטובתו של פלוני, ואיש איננו דורש ממנו לתת לו (למשפיע) דין וחשבון על הנהגתו, כי אם, שמרשה לעצמו - לאחר בקשת סליחה ומחילה כו' - להעיר את שימת לבו על דבר שנראה שנעלם מידיעתו, או שלמרות הידיעה הרי המעשה בפועל מתעכב עדיין (מסיבות שונות ומשונות) - בנוגע לגודל היוקר דקיום התומ"צ, ואומר "דבר בשם אומרו" - לא חידוש שלו, שצריך להודות לו כו' - תורת השם, "דבר הוי' זו הלכה", שהקב"ה נתנה לו - "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", כפי שיכול לראות בעצמו בספר פלוני במקום פלוני כו', ויגיע בעצמו למסקנא זו!

ורואים במוחש שכאשר פועלים בדרך זו - בודאי מצליחים, וגם אם לא הצליחו מיד בפעם הראשונה, יצליחו במשך הזמן...

(ליל ה' דחג הסוכות תשס"ח)

"חושך שבטו שונא בנו" - ה"ז דוקא באב ובן!

רואים במוחש שכדי להשפיע על יהודים בעניני יהדות צריכים לדבר אליהם (ועליהם) בדרכי נועם ובדרכי שלום, ובדברי אהבה וחיבה, ולא ע"י אמירת דברי מוסר.

וזה שמצינו שלפעמים צ"ל הנהגה הפכית ע"ד מ"ש "חושך שבטו שונא בנו" - ה"ז דוקא באב ובן, שבדרך כלל היחס שביניהם הוא באופן של אהבה וחיבה, ועד לאהבה עצמית כו', ואז גם ההכאה (בזמן ומצב מיוחד כשיש הכרח בדבר) היא מתוך אהבה.

(ש"פ ויקהל תשנ"ב)

מקרא אני דורש

ביאורים ופירושים בפשוטו של מקרא

תפילין כסגולה לנצחון עם ישראל

מדוע בסוף פ' בא הרי "של יד" ו"של ראש" נאמרו כמציאות אחת, ובפרשתנו כדברים נפרדים? / מהו החילוק בין "ויראו ממך" ל"וטרף זרוע אף קדקד"? / ביאור באופן פעולת התפילין בזמן יציאת מצרים ובזמן הכניסה לארץ ישראל

א. בפרשתנו נכתבה הפרשה הראשונה דקריאת שמע, שהיא הפרשה השלישית שבתורה המדברת בענין תפילין. שתי פרשיות היו בסוף פרשת בא – פרשת "קדש" ופרשת "והי' כי יביאך", בפרשתנו היא הפרשה השלישית, ובפ' עקב היא הפרשה הרביעית – פרשת "והי' אם שמוע".

והנה, בכל ד' הפרשיות נזכר הציווי הן על תפילין של יד והן על תפילין של ראש; אמנם כד דייקת שפיר, יש הבדל בין ב' הפרשיות שנאמרו ביציאת מצרים – בסוף פרשת בא, לבין ב' הפרשיות שנאמרו בשנת הארבעים – בפרשתנו ובפ' עקב, לענין היחס שבין של יד לשל ראש:

בסוף פרשת בא נאמר: "והי' לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך" – אותו "והי'" קאי גם על "לאות על ידכה" וגם על "לטוטפות בין עיניך". והיינו, שה"אות על ידכה" וה"לטוטפות בין עיניך" הם הרי' ומציאות אחת [ועד"ז לפני כן: "והי' לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך"]:

אולם בפרשתנו מפריד הכתוב בין של יד לשל ראש, ואומר זה בב' חלוקות: א) "וקשרתם לאות על ירך". ב) "והיו לטוטפות בין עיניך". תיבת "והיו" מחלקת בין ה"לאות על ירך" לבין ה"לטוטפות בין עיניך", והיינו שהם שתי מציאויות [ועד"ז בפ' עקב: "וקשרתם אותם לאות על ידכם – והיו לטוטפות בין עיניכם"]:

ומודגש הבדל זה בלשון רש"י בפירושו על התורה:

עמיתך – צריך להקדים קריאה בלשון חיבה [נוסף לכך שדברי התוכחה עצמם צריך לאמרם "בנחת ובלשון רכה", כמ"ש רבינו הזקן בשו"ע שלו, הן בחלק או"ח, והן בחלק (ששי) חו"מ], ובלשון חז"ל "שמאל דוחה וימין מקרבת", היינו, שגם כאשר צ"ל ענין של דחי, הרי, נוסף לכך שהדחי אינה אלא ביד שמאל, יד כהה (באופן של חלישות), יש להקדים לפני"ז הענין ד"ימין מקרבת".

(ש"פ ויקרא תשמ"ח)

הידור ב"הוכח תוכיח" על חשבון מצות "אהבת ישראל"

ישנם כאלו שטבעם להתנהג באופן הפכי מאהבת ישראל, אלא שהם מתגברים על עצמם ע"י היצ"ט כו'. ובענין זה נפלה ליצה"ר "המצאה": היות שישנו ציווי "הוכח תוכיח את עמיתך", יפעל הוא (היצה"ר) על יהודי זה שיוסיף ויהדר במצוה זו, ובמילא – לא תהי' עליו ההגבלה ד"אהבת ישראל"!

הנה בנוגע לענין זה צריכים לדעת שישנו דין ברור בשו"ע שהענין ד"הוכח תוכיח את עמיתך" צריך להיות – לכל לראש – "בינו לבין עצמו ולא ברכים, וצריך לדבר עמו בנחת ובלשון רכה וכו'!"

(ג' תמוז תשמ"ב)

ההוכחה לזה – מנסיון העבר

כדי לקרב יהודי לתומ"צ יש לפעול בדרכי נועם ובדרכי שלום, ואין צורך בדרכים אחרות...

וההוכחה לזה – מנסיון העבר:

כאשר ניגשו ליהודי בפנים זועפות, באיומים, עד להיפך הברכה רחמנא ליצלך – לא פעלו מאומה.

ועד"ז כאשר ניגשו מתוך רגש של גבהות, שמפני ידיעותיו הרחבות של המשפיע והתוארים שלו, שפעל גדולות ונפלאות וכו', לכן צריך לשמוע בקולו – הרי, פעם הצליחו, ופעם לא הצליחו, ופעמים אחרות – לא זו בלבד שלא הצליחו, אלא השיגו תוצאה הפוכה, שכן עוררו את כעסו של אותו יהודי – היתכן שבאים לצוות עליו להתנהג באופן מסויים!...

ולעומת זאת, הצליחה הפעולה עם הזולת – כאשר באו בדרכי נועם ובדרכי שלום, ומתוך הדגשה שכולם שוים – "ועמך כולם צדיקים", ואין כל כוונה לומר לו

בסוף פרשת בא מפרש רש"י על "לטוטפות בין עיניך" – "תפילין, ועל שם שהם ארבעה בתים קרויין טוטפות" וכו' [ואינו מדגיש "תפילין שבראש", אלא אומר "תפילין" סתם, באופן כללי]; ואילו בפרשתנו הוא מדגיש את ההבדל שבין ב' הענינים, וז"ל: "וקשרתם לאות על ירך – אלו תפילין שבזרוע. והיו לטוטפות בין עיניך – אלו תפילין שבראש, ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טטפת" וכו'.

ב. ויש לומר בטעם החילוק – מדוע בפ' בא (בעת יציאת מצרים) באים התפילין של יד ושל ראש יחד, ואילו בפרשתנו (בשנת הארבעים) הם "נפרדו" זה מזה – ובהקדים: הנה מצינו למצות תפילין סגולה מיוחדת בנוגע לנצחון בני ישראל על אומות העולם. ובאופנה של סגולה זו מצינו ב' ביאורים:

א) בגמרא איתא (ברכות ו, א): "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך – אלו תפילין שבראש". והיינו, שעל ידי ש"עמי הארץ" רואים את שם ה' על בני ישראל, על ידי שישאל מניחים תפילין שבראש, נופל עליהם פחד ומורא, ואינם מעיזים כלל להתחיל במלחמה כנגד ישראל.

ב) בדברי הרא"ש (הלכות קטנות – הל' תפילין סט"ו): "שמפני קיום מצות תפילין ותיקונן, יתקיים באנשי המלחמה 'וטרף זרוע אף קדקד'". והיינו, שכאשר מאיזו סיבה הגויים כן התחילו ונלחמו בישראל, הרי שבכח התפילין מצליחים ישראל להכניעם ולהורגם, באופן של "וטרף זרוע אף קדקד". ומפורש יותר ברבינו בחיי (ס"פ מטות): "וטרף זרוע – בזכות תפילין שבזרוע; אף קדקד – בזכות תפילין שבראש" [נראה מה שהובא במדור זה בגליון הקודם].

ג. וכד דייקת שפיר, הרי יש נפקותא בין שני ביאורים אלו שבסגולת התפילין – לענין היחס שבין תפילין של יד לשל ראש:

בביאור הב', שהתפילין מביאים להכאת האויב, הרי כל אחד מן התפילין פועל בפני עצמו. יש כאן שתי פעולות, מדה כנגד מדה: "וטרף זרוע" דהאויב – בזכות תפילין של יד, "אף קדקד" דהאויב – בזכות תפילין של ראש.

אולם בביאור הא', שהתפילין פועלים על האומות "ויראו ממך", הרי שיש כאן רק פעולה אחת. ובאמת שבלשון חז"ל מבואר שהוא בזכות התפילין שבראש [והטעם בפשטות – כי דוקא התפילין שבראש הם גלויים באופן של "וראו כל עמי הארץ"], אולם על כרחך צריך לומר שיש כאן גם התפילין של יד, שהרי המצוה היא להניח תפילין של ראש רק לאחר שמניחים של יד. והיינו, שהיראה דאומות העולם באה בפועל על ידי ראייתן בהתפילין של ראש, אלא שהתפילין של יד – שמניחים לפני השל ראש – נותנים בהם "תוספת כח" (וראה צפנת פענח על הרמב"ם הל' תפילין פ"ד ה"ד, עיי"ש).

סוף כל סוף מתחיל הוא להבין גם בשכלו עד כמה "משוחד" הוא (מצד אהבת עצמו) לשמוע לדברי היצה"ר, ומתחיל להיטיב הנהגתו כו',

ואז, גם אם ההתחלה היא באופן דשלא לשמה, על מנת לקבל שכר – הרי ה"מעט אור" שבעבודה דשלא לשמה, דוחה את ה"הרבה חושך" שבלעומת-זה, ועד שמגרש את היצה"ר – תחילה מסירו מממשלתו, ואח"כ פועל שלא יהי' גם בבחינת "אורח", ועד שמגרשו לגמרי מד' אמותיו ומביתו.

ונמצא, שסדר העבודה שע"פ הוראת תורת החסידות, לא זו בלבד שהיא "דרך קצרה" (דרך מהירה) הרבה יותר, אלא היא גם דרך נעימה הרבה יותר ("א סאך א געשמאקערע וועג"), כיון שמונחים כל הזמן (ועכ"פ רובא דרובא) בדברים קדושים ודברים נעימים.

(שמחת תורה תשס"ז)

האלקית עם הקב"ה – "גם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית'" (תניא ספכ"ד), ואין זה אלא שהיצה"ר הדיחו לשמוע אליו עד כדי כך שלא מופרך אצלו ("בא אים איז רעכט") לקחת את הקב"ה (ה"חלק אלקה ממעל ממש") ולהושיבו כביכול בבית האסורים ("אין דזשייל, אין פריזאן"), וכל זה – בשביל מילוי התאוה שפיתהו היצה"ר...

להדגיש את יוקר הנשמה

ובכן, כאשר מסבירים לו את הצד הטוב – גודל היוקר של הנשמה שלו, "חלק אלקה ממעל", ועד כמה יקרה היא (לא רק בעליונים אלא) אצל הקב"ה בעצמו, שהוא בעה"ב על כל הענינים שבעוה"ז הגשמי כשם שהוא בעה"ב בכל שבעת הרקיעים, ואילו הוא – האדם – זקוק לברכותיו של הקב"ה בנוגע לבריאות, פרנסה, ונחת מהילדים – הרי

אם לדיבור ה' למשה קדמה לשון חיבה עאכו"כ בדיבורו לחבירו!

על הפסוק "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר" (ויקרא א, א) כתב רש"י: לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה לשון חבה.

והנה, אם בנוגע לדיבורו של הקב"ה למשה קדמה קריאה, לשון חיבה, אף שגם בלאו הכי מובן וגם פשוט גודל החיבה דהקב"ה למשה, וכן החיבה דמשה להקב"ה – בנוגע לדיבורו של כאו"א מישראל עם חבירו, על אחת כמה וכמה שצ"ל הקדמת קריאה, לשון חיבה.

ובפרטיות יותר:

גם כאשר צריך לדבר עם חבירו דברים קשים, ע"פ הציווי "הוכח תוכיח את

מוסר.

והנה רואים בנוגע להנהגת רבותינו בענין זה – שאצלם לא הי' נהוג הסדר הנ"ל (של ר' מענדיל בארער). ויש לבאר הטעם בפשטות:

כאשר דברי המוסר מיוסדים על אהבת ישראל, אזי הגישה כולה היא באופן אחר לגמרי – שלא באים לומר לו מוסר, כי אם לשמרו ממכשול כו', וכיון שכן, הרי אין זה "דברי מוסר", כי אם "מעמידו על האמת", ובמילא, הדיבור כולו הוא באופן אחר לגמרי – בדברים נעימים, דברי נועם ודרכי שלום.

ובאופן כזה, הנה, לכל לראש, רואים במוחש שבדרך זו מצליחים במדה גדולה יותר – שמתקבלים הדברים כו'. ונוסף לזה, סרה השאלה ששואלים למעלה "וואס ביסטו פאר אַ זאָגער" – שהרי הוא לא בא לחפש חשבונות על הזולת כו'; הוא בא עם רפואה לרפאותו!

שתי דרכים לשנות את האדם

וזוהי אחת המעלות בדרך החסידות על דרכים אחרות:

ישנן דרכים, שבהן ברובא דרובא מונחים ב"סור מרע" ומסבירים ומבארים, ובאריכות – לפי תכונותיו של כל אחד ואחד – כיצד "רע ומר עזבך את ה' אלקיך", ע"י מדות לא טובות, ועאכו"כ ע"י פעולות לא טובות.

ובמילא, נשאר הקושיא: למה לך לחפש חסרונות? . . . ויתירה מזה: אם

לכל הפחות מצליח הוא בהתעסקותו עם הרע – ניחא; אבל אם גם לאחר כל האריכות בהתעסקות עם הרע לא פעל מאומה, הרי אע"פ שיש מקום לומר שלכל הפחות קיים מצות "הוכח תוכיח", מ"מ, כמה עברו רוב שנותיו – בהדיבור אודות ענינים בלתי-רצויים: גאווה, לשון הרע, ריבית, השגת-גבול וכיו"ב!

הן אמת שכאשר נמצאת אשפה בתוך הבית צריכים לפנותה משם, אבל אעפ"כ, לומר שזו היא המלאכה הטובה ביותר שיכולים למצוא? ! – ישנן מלאכות נעימות יותר ("געשמאַקערע מלאכות")!...

לעומת זאת יש דרך בפינוי אשפה באופן ש"מעט אור דוחה הרבה מן החושך", היינו, שכאשר מכניסים מעט אור – ה"ז דוחה ומגרש את האשפה והחושך, ועאכו"כ כאשר מכניסים ריבוי אור.

וזוהי הגישה של תורת החסידות: תורת החסידות מסבירה ליהודי ש"נפש השנית בישראל היא חלק אלקה ממעל ממש" (תניא רפ"ב).

כל יהודי, יהי מי שיהי, מבלי הבט על אופן הנהגתו במשך כל השנים עד לרגע זה – יש לו נפש שהיא "חלק אלקה ממעל ממש", וכשם שהקב"ה ("אלקה") הוא נצחי, כך גם ה"חלק" שלו – הנפש האלקית שבכל אחד מישראל – נצחית היא, ושום דבר לא יכול לנצח אותה;

יתכן רק ששימוה בבית האסורים לשעה קלה – בשעת החטא ועון, שאז היא "אסורה" ואינה יכולה לפעול פעולתה. ולא עוד אלא שאפילו במצב זה קשורה נפש

ד. ומעתה יתבאר טעם ההבדל בין יציאת מצרים – שאז נאמרו התפילין של ראש ושל יד בתור הוויה ומציאות אחת, לבין פרשתנו – שבה נאמרו התפילין של ראש ושל יד כשתי מציאויות:

כשיצאו ישראל ממצרים הי' משה רבינו אמור להכניסם לארץ ישראל, וכניסה זו לארץ היתה אמורה להיות בצורה ניסית, שהאומות לא היו מעיזים להילחם בישראל כלל, וכמו שכתוב (בשלח טו, טז-טז): "נמוגו כל יושבי כנען, תפול עליהם אימתה ופחד". והיינו, שאז התפילין היו פועלים באופן של "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך" – ולענין זה הרי התפילין פועלים בבת אחת, ואין התחלקות בין השל יד לשל ראש, כנ"ל;

אולם בפרשתנו, כבר ידעו שהכניסה לארץ ישראל לא תהי' על ידי משה עצמו, אלא רק על ידי יהושע, וכנאמר בתחילת הפרשה: "רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה . . . וצו את יהושע וחזקה ואמצוהו כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא ינחיל אותם את הארץ אשר תראה". וכיון שמדריגת יהושע פחותה ממדריגת משה, כמאמר: "פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה" (בבא בתרא עה, א. ספרי ורש"י פ' פינחס כז, כ. ועוד), הרי שלא יקויים בשלימות ה"וראו ממך", ויהי צורך גם במלחמות כדי להכניע את יושבי הארץ (וכפי שאכן הי'). כיון שבמלחמה עסקינן, הרי כאן סגולת התפילין באה באופן של שתי פעולות: "וטרף זרוע – בזכות תפילין שבזרוע; אף קדקד – בזכות תפילין שבראש", ולכן גם התורה מחלקת בלשונה: "וקשרתם לאות על ירך – והיו לטוטפות בין עיניך".

תלמידים או בנים?

ושננתם לבניך

לבניך – אלו התלמידים. מצינו בכל מקום שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם, ואומר בני הנביאים... וכן בחוקי' שלמד תורה לכל ישראל וקראם בנים שנאמר בני עתה כו' (ו.ז.ר.ש"י)

לכאורה יש להקשות על פירוש רש"י, ובשניים:

א. אף אם אכן שייך לפרש "בניך" דקאי על "התלמידים" משום שמצינו במקרא "שהתלמידים קרויים בנים", עדיין קשה, מדוע לא כתב קרא בפירוש "ושננתם לתלמידך", אלא כתב "לבניך" ועלינו לפרשו שמדובר על "התלמידים"? ב. כדי להוכיח שפירוש "בניך" הוא "תלמידים" מספיק כתוב אחד, ומדוע הוצרך רש"י להביא ש"ש ראיות שונות על דבר זה?

ויש לבאר בפשטות, דשתי הקושיות מתורצות אחת בחברתה:

כוונת רש"י כאן אינה לומר שאפשר לפרש "בניך" גם על "תלמידים", אלא כוונתו לומר דשם "תלמידים" "בכל מקום" בתורה אינו "תלמידים" אלא "בנים". והוה מה שמביא ג' פסוקים שונים, מתורה נביאים וכתובים – "בנים אתם גו'" – מחומש דברים (ראה יד, א), "בני הנביאים" – ממלכים (ב, ב, ג). ו"בני עתה גו'" – מדברי הימים (ב, כט, יא) – שבזה הוא מוכיח דשם "תלמידים" "בכל מקום" הוא "בנים".

והיא כוונת דברי רש"י כאן, שזה שנאמר "לבניך" ולא "לתלמידך" הוא כי בתורה השם "לתלמידים" הוא "בנים" ולא "תלמידים" נוהא דנמצא במקום אחד במקרא השם תלמיד (דה"א כה, כח) – פשוט שאינו מוכיח על דרך הכתוב "בכל מקום", ואין להקשות על יסוד כתוב נדיר זה – על מה שנאמר כאן "לבניך" שהוא דרך הרגיל בכתוב לכנות תלמידים. וק"ל.

(נ"פ לקוטי שיחות ח"ט עמ' 44)

להתנהג עם התלמידים

כמו אב

ושננתם לבניך

לבניך – אלו התלמידים כו' וכשם שהתלמידים קרויים בנים כו' כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו' (ו.ז.ר.ש"י)

לכאורה יש לעיין, הרי לפירוש תיבת "לבניך" – דקאי על התלמידים – די בביאור הדבר "שהתלמידים קרויים בנים", ומדוע מוסיף רש"י ש"הרב קרוי אב", דמה זה נוגע להבנת הכתוב? ויש לבאר בפשטות:

פירוש תיבת "ושננתם" הוא, כדברי רש"י, "לשון חידוד הוא שיהיו מחודדים בפיך". והיינו, דיש חיוב על הרב לא רק ללמד את התלמידים גרידא אלא גם ללמדם עד שיהיו הדברים הנלמדים מחודדים בפיהם, שהוא לימוד המצריך יגיעה גדולה.

וא"כ קשה, דבשלמא אי "לבניך" היינו בנים כפשוטם, שפיר מובן ענין זה, שהרי אבא עושה כל שביכלתו עבור בניו גם אם זה קשה ומצריך יגיעה, אך מכיון שמדובר כאן על "תלמידים" ולא על בנים, מדוע חייב הרב להתייגע כל כך בלימודו עם תלמידיו?

וע"ז מתרץ רש"י ש"הרב קרוי אב", והיינו, שבענין הלימוד הרי הרב הוא אכן בגדר "אב" לתלמידיו, ולכן עליו לנהוג עמהם כמו אב לבניו שמוסר ונותן עצמו להם לגמרי, ועליו ללמד את תלמידיו במסירה ונתינה וביגיעה גדולה "עד שיהיו מחודדים".

(נ"פ לקוטי שיחות ח"ט עמ' 36 ואילך)

לקראת שבת

הוספה

לקט מתוך דברות קודש

בעניני הוראה, הדרכה וחיזוק בעבודת השי"ת

הדברים באו כאן באופן שנאמרו, כמעט ללא עריכה, מלבד שינויים קלים להקל על הקורא

הוכח תוכיח בדרך החסידות

כאשר דברי המוסר מיוסדים על אהבת ישראל, הרי אין זה "דברי מוסר", כי אם "מעמידו על האמת" / כל יהודי, יהי' מי שיהי', מבלי הבט על אופן הנהגתו במשך כל השנים עד לרגע זה – יש לו נפש שהיא "חלק אלקה ממעל ממש"

למעלה: "וואָס ביסטו פאַר אַ זאָגער... אויף מיינע קינדער" [מי שמך לדבר על בני], אלא, שכאשר זקוק לפרנסת בני ביתו (דבר שמחוייב בו ע"פ רצון ה'), ובהשגחה פרטית פרנסתו היא להיות "מגיד משרים" (שנותנים לו בשכרו א' פאַר גילדן אָדער אַ פאַר דאָלאַר) [כמה זהובים או כמה דולרים] בשביל ההוצאה, אזי, כאשר שואלים אותו "וואָס ביסטו פאַר אַ זאָגער", ביכלתו להשיב להקב"ה: ציוויתני לפרנס את בני ביתי, ולא נתת לי אלא כשרון לומר דברי מוסר ולקיים מצות "הוכח תוכיח" – אין לי ברירה ומוכרחני לקיים שתי מצוות אלו שאי אפשר לעשותן ע"י אחרים... אבל כאשר לא נותנים לו נדבה – שאז אין לו מה לענות על השאלה שישאלוהו למעלה – אינו רוצה לומר דברי

בנוגע לאמירת דברי מוסר יש לנהוג בזהירות כו' ("מ'דאַרף זיין אויסגעהיט"), – וכידוע הסיפור (דרך מצוותיך (להצמח צדק, קיב, ב) אודות הרה"ק ר' מענדיל באָרער (שהבעש"ט כותב עליו "געוואָלדיקע" תוארים) – ששימש כ"מגיד משרים" בהיותו מחזר במושבות בני ישראל ואומר בפניהם דברי מוסר – ש"הי' נוהג א"ע שלא הי' אומר ד"ת (=דברי תוכחה) כי אם במקום שנותנים לו נדבה" (או אם מאיזו סיבה לא היו יכולים ליתן לו מעות – היו לכל הפחות פוטרם אותו מתשלום מכס שהיו נוהגים לגבות מהעוברים ושבים דרך העיירה), וכששאלוהו לסיבת הדבר, השיב: כשמישהו אומר דבר-מה אודות בני ישראל ("אַ וואָרט אויף אַ אידן"), "בנים אתם לה' אלקיכם" – שואלים אותו

יינה של תורה

ביאורים בעניני הפרשה על דרך החסידות

"קריעת העליונים" במתן תורה

"קריעת" עולמות התחתונים ו"פתיחת" העליונים / "הראית אותך בעצמותך, שנוכל לדעת אותך" / פתיחת כוחות הנפש, וקריעת הטבע והרגילות

גילויים נעלים ונשגבים נגלו לעיני כל ישראל בעת מתן תורה על הר סיני, אשר עינינו ראו ולא זר גילוי השי"ת בכבודו ובעצמו. ועל זאת מזכיר משה בפרשתנו (ד, לה) "אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו"!

ובמשמעותה של אותה הראיה – "הראת", כתב רש"י דברים מופלאים: "כשנתן הקדוש ברוך הוא את התורה פתח להם ז' רקיעים, וכשם שקרע את העליונים כן קרע את התחתונים, וראו שהוא יחידי".

ובכדי להבין מאי משמע "פתיחת הרקיעים" ומהו ענין "קריעת" עליונים ותחתונים, יש לדקדק ולעמוד על לשון רש"י, שגבי ה"רקיעים" כתב לשון פתיחה – "פתח להם ז' רקיעים", וגבי תחתונים כתב לשון קריעה – "קרע את התחתונים", והיותר תמוה שגם גבי רקיעים העליונים גופא משנה רש"י מרישא לסיפא וכותב "וכשם שקרע את העליונים", ויש לבאר משמעות הדבר מה שהתחיל ב"פתח" וסיים ב"קרע".

וכאשר יבוארו אל נכון מהותן של ה"פתיחה" וה"קריעה", נוכל ליישב תמיהה האמורה, וגם להצביע על מה שיש לו לאדם ללמוד מזה בכל דור ודור, וכפי אשר יתבאר.

"קריעת" עולמות התחתונים ו"פתיחת" העליונים

"קריעה" ו"פתיחה" שניהן פעולות הגורמות לגילוי מה שהי' מכוסה ונעלם מקודם, אלא שהפרש גדול ביניהם:

להתרגל לסגנון הכללי של לימוד החסידות

הוד כ"ק רבינו הגדול אומר בהקדמה לספר הקדוש לקוטי אמרים "ואין שכל אדם זה מתפעל ומתעורר ממה שמתפעל שכל חבירו" אשר בדברי קדש אלו מגלה לנו הוד כ"ק רבינו הגדול כי עיקר ענין השכל הוא שיתפעל, ואין הכוונה בהתפעלות זו ענין ההתלהבות וההתרגשות כי זה מתייחס אל הלב, אבל הכוונה בהתפעלות זו הוא ענין הפועל, שהשכל יבוא בפועל הדבר.

והנה בכדי שהשכל יבוא בפועל הוא ע"י ההתקשרות כמה שלומדים וההתאחדות עם מה שלומדים, ואז הנה הדבר ההוא מאיר אור בדרכי החיים בחיי היום יומי.

אמנם כאשר עודנו רחוק מכללות לימוד זה על כן טוב הדבר אשר קודם שיתחיל בלימוד החסידות ילמוד ה'ליקוטי דבורים' והשיחות ויחזור עליהם כמה פעמים, ובהם ועל ידם יתרגל בהסגנון הכללי של חסידות, ואחרי כן יתחיל בלימוד והשם יתברך יהי בעזרו ויעמידו בקרן אורה זו תורה, להרגיש את החיות בתורה ולחוש את העונג בקיום מצוה, ועונג אמיתי במדה טובה.

פרישת-שלום וברכה לחביריו הטובים ונחוץ הי' לקבוע ביניהם שיעור בלימוד התורה כפי תנאי מצבם בידיעה והוא הכרח גמור, ואם יעשו כן יצליח להם השם יתברך לכל אחד ואחד מהם שיחי' בענינו, ובבקשה גדולה להתענין בזה לעוררם כי הוא דבר גדול ונשגב במאד, וראשית הלימוד יהי' קיצור שלחן ערוך למען לידע הלכה, ולימוד חומש עם פירוש רש"י.

(אגרות קודש ח"י עמ' שפב ואילך)

דרכי החסידות

שיחות ומכתבים בענייני עבודת ה'

מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

החסידות מכניסה אור וחיות

החסידות היא אור וחיות פנימי, וכל ענינה להכניס אור וחיות בלימוד התורה, בקיום המצוות, וביופי המדות טובות באהבת ישראל בכלל, ובחיי המשפחה בפרט

לימוד החסידות נוגע בנפש ממש

במענה על מכתבו, בדבר לימוד החסידות אין צריכים להניח על אחר זמן . . . ודוגמא לדבר מי שיש לו יבלת בעינו ואינו רואה אור השמש וכשיסיר היבלת יראה אור היום וכל הנחמד למראה האם יניח זאת על מחר מחרתיים, כן הוא בגשמיות, ומכל שכן ברוחניות שערכו רם ונשגב במאד.

החסידות היא אור וחיות פנימי, וכל ענינה להכניס אור וחיות בלימוד התורה, בקיום המצוות, וביופי המדות טובות באהבת ישראל בכלל, ובחיי המשפחה בפרט.

אמנם לימוד החסידות דורש סדר מסודר הן בהזמן והן בענייני הלימוד ובאופן לימודם אשר על כן הנה בתחלה [נ]למוד רק ב' או ג' פעמים בשבוע (בלבד שבת-קודש כחצי שעה או כג' רבעי שעה), אבל העיקר הוא התקשרות המחשבה במה שלמד כי לא הריבוי עיקר כי אם ההתחברות עם מה שלומדים הוא עיקר.

והכוונה בענין ההתאחדות עם מה שלומד, הוא שהדבר שלומד הנה לא זו בלבד שייבין זאת בהבנה טובה כפי שמבינים שכל מוחשי, אלא עוד זאת שהדבר שלמד יהי המורה דרך חיים דהנהגתו בחיים היום-יומיים – שיהי' על פי אור הענין שלמד.

ה"פתיחה" משמעה הוספת שלמות בדבר שבו נפתח הפתח, והיינו שהדבר הי' טוב גם מקודם, אלא שעתה נתחדשה ונפתחה בו שלמות חדשה וגילוי נוסף.

ה"קריעה" לעומתה, מבטאת משמעות של ביטול ושכירת המצב הקודם, ועל דרך משל קריעת בגד שמבטלת את מהות הבגד או קריעת גזר דין שהיא ביטול ומחיית גזר הדין הקודם.

ועל כן, כאשר מדובר אודות ה"עליונים", והיינו, עולמות עליונים המגלים תדיר אורו ית' באופן נעלה ונשגב, נאמר לשון "פתח להם שבעה רקיעים", כי בשעת מתן תורה "נפתחו" רקיעים אלו, באופן שיוכלו בני ישראל, יושבי בתי חומר בעולם הזה הגשמי, לראות ולהרגיש הגילוי הנורא שמגלים עולמות אלו העליונים.

אבל גבי ה"תחתונים" נאמר לשון "קרע", כי בעולמות אלו, הנה מלבד מה שאין בהם גילוי אורו ית', הרי הם גם מעלימים ומסתירים על מציאותו ית' רח"ל, דדבר הגשמי מראה ומספר אשר הוא קיים מעצמו ואינו מראה שיש בעל הבית לבירה זו, ואם מסתכלים בעולם הגשמי בלא התבוננות שכלית מתאימה, ניתן לטעות ח"ו אשר מציאותו מעצמו.

וזה שבשעת מתן תורה נתגלה גם בעולמות התחתונים אור השכינה, הי' על ידי זה ש"קרע" השי"ת את התחתונים, שנשבר ונתבטל ההסתור וההעלם שלהם על גילוי אורו ית', וכך נתגלתה שכינתו ית' גם בעולם הזה הנחות השפל.

ומאחר שנתבאר שענין "קרע" הוא שכירת וביטול המצב הקודם המעלים על אור ה', תקשה שבעתיים התמיהה – היאך משתמש רש"י בלשון "קריעה" גם לגבי עולמות העליונים שאין בהם לכאורה הסתר על אורו ית', ובפרט שנקט תחילה לשון "פתיחה".

"הראית אותך בעצמותך, שנוכל לדעת אותך"

כאשר מתגלה השי"ת אל הנבראים, הרי יש בזה דרגות ואופנים שונים, והחילוק הוא בדרגת האור המתגלה אל הנבראים התחתונים, ועד כמה מצומצם ומלוכש הוא בהעלם אחר העלם. אמנם כל גילויים אלו, עם שהם נעלים ונשגבים ביותר, אינם גילוי עצמותו ומהותו ית' ויתעלה, אלא זיו והארה בלבד.

ובעת מתן תורה על הר סיני, נגלה השי"ת אל בני ישראל במהותו ועצמותו, לא גילוי אור ממנו, וללא העלם והסתור כלל, אלא הוא בכבודו ובעצמו. וכך פירש אדמו"ר הזקן את הפסוק "אתה הראת לדעת": "אתה" – אתה, עצמות אור אין סוף ב"ה, "הראת" – הראית את עצמך, "לדעת" – שנוכל לדעת אותך (הובא בספר המאמרים תש"ד עמ' 220).

ואם כן נמצא, שגם כאשר "פתח" הקב"ה ז' רקיעים, וגילה לבני ישראל את כל האורות וההמשכות הנעלות אשר בהם, עדיין אין גילויים אלו תכלית העילוי והשלמות

והעבודה התמה, מאחר שסרו כמה העלמות והסתרים של דיעות נכזבות והבלי העולם המבלבלים את השכל הישר.

ואלה מבני עמנו שנשארו כאודים מוצלים מאש, אחר החורבן הנורא, הנה על כל אחד ואחת מאתנו לראות את עצמו כשליח שעליו למלא לא רק תפקידו הוא אלא גם תפקיד כל אלו שנספו בלא זמנם.

וכמו שבנוגע לעם ישראל בכללותו הרי החלקים שבו ששמרו התורה והמצוה קיימים עד היום הזה וכל אלו הכתות שסרו מן הדרך הנה או שלא נשאר מהם כל שריד ופליט או שהם רק מתי מספר והולכים ומתנוונים כאברים מדולדלים, כן הוא בנוגע להפרט והיחיד שעל ידי אחיזתו בחייו היום-יומיים, ובפרט בהנוגע לדבור ומעשה בפועל, בדרך התורה - קונה עולמה, גם עולם הזה, באשר כל ימיו מלאים תוכן ומשיעיים רצונו.

הנקודה היסודית כתוצאה מכל הנ"ל, שהתורה והמצוות שמרו את עם ישראל בכללותו מכליון ח"ו, למרות שהיו "המעט מכל העמים" שבכל דור ודור עמדו עליו לכלותו, והתורה והמצוה הן החוט השני המאחד את כל דורות ישראל מזמן מתן תורה ועד עתה.

(אגרות קודש ח"ט עמ' שו-ז)

תורת חיים ותורת עולם

לאחרי הפסק הארוך נעם לי לקבל מכתבו . . מבשר טוב אשר השלום אתם, כן יזכה השי"ת את כל אחד ואחד מאתנו לבשר איש לרעהו אך טוב ו"אין טוב אלא תורה"¹ הנקראת תורת חיים היינו שהיא קשורה ומאוחדת עם החיים כפשוטו וכמשמעו דפשיטא שגם חיי עוה"ז בכלל זה, ובפרט ע"פ המבואר בתניא פרק ל"ו, ומוכרח מפסק רז"ל² אשר התורה "לא בשמים היא"³ כי אם דוקא בעוה"ז הגשמי.

(שם עמ' ח"ט עמ' פח)

ובימים אלו דאחר קבלת התורה הנקראת 'תורת חיים' ו'תורת עולם', שאחד הפירושים בזה זהו שמכניסה חיים גם בעניני עולם, הנה יה"ר מהשי"ת שכל אחד ואחד מאתנו יראה את זה בהד' אמות שלו ושל ב"ב שיחיו, ויראה את זה גם כפשוטו, שיהי' להם קיץ 'חי', בריא ושמח, ובריאות ושמחה תמיד.

(שם עמ' ח"ט עמ' קכא)

(1) אבות פ"ו מ"ג.

(2) ב"מ נט, ב.

(3) דברים ל, יא.

של מתן תורה, שהרי עם היותם גילויים נעלים, עדיין הם אור וזיו בלבד ממנו ית' ואינם גילוי עצמותו, וממילא כאשר המה מתגלים אל בני ישראל הם מסתירים ומעלימים על עצמותו ית' בכבודו ובעצמו שלמעלה מכל הגילויים.

וזהו סוד מה ש"קרא את העליונים", דאף שעולמות עליונים הם קדושים ומגלים אורו ית', הנה גם הם מעלימים ומסתירים על עצמות אין סוף ב"ה. ובשעה שנתגלתה עצמותו ית', הרי "כשם שקרא את העליונים כך קרא את התחתונים", שנקרא ונתבטל ההעלם וההסתר על אלוקות, הן ההעלם שמצד העולמות התחתונים שבהם יש העלם והתנגדות על עצם מציאותו ית', והן ההעלם שבעולמות העליונים שלמרות קדושתם הם מעלימים על עצמותו ית' שלמעלה מהגילויים, ונתגלה הוא בעצמותו - "אתה הראת".

אלא שגם קודם שנתגלתה עצמותו ית', הי' תחילה גילוי אור אלוקי מעולמות העליונים, והוא מה ש"פתח להם ז' רקיעים", שקיבלו את ההמשכה האלוקית הרוחנית שבעולמות העליונים. ורק לאחר מכן התגלה השי"ת לישראל בעצמותו, ואזי "נקרע" ההעלם והסתר שמצד עצם מציאותם של העולמות כולם.

[נראה במקור הדברים המשך הביאור בסיום הפסוק "אין עוד מלבדו" בעמקת גדולה, שתיבות אלו רומזות על ביטולם המוחלט של עולמות עליונים ותחתונים מחמת הגילוי הנורא דעצמותו ית'].

פתיחת כוחות הנפש, וקריעת הטבע והרגילות

והנה, אחת ההוראות שיש לו לאדם ללמוד ממעמד נורא זה, היא שני אופני העבודה של "פתיחה" ו"קריעה":

דיש והאדם "פותח" בעצמו ענין של קדושה, שפותח כלי מוחו להתבוננות בגדולת השי"ת בשעת התפילה, והתבוננות זו מביאתו לידי אהבת ה' ויראתו במידות מורגשות בלב, ובכך מזכך האדם ומקדש את גופו ונפשו הבהמית. וכמו כן בשעה שאדם מזכך ומרומם את עניני העולם הגשמיים, וכגון כאשר אוכל סעודתו לשם שמים בכדי שיקבל כח נכון לעבודתו ית' שאזי מתעלה המאכל לקדושה, וכך בכל עניניו וצרכיו שמעלה אותם לקדושה.

ובדרך זו, אין האדם שובר ו"קורע" את כוחותיו וגופו ודברים הגשמיים, אלא מרומם אותם ומוסיף בהם קדושה, ובזה הרי הוא "פותח" אותם, שמוסיף בהם שלמות ומביא אותם לתכליתם.

ומאידך, יש והאדם עובד עבודתו באופן של "קריעה", שאינו מסתפק בניצול כוחותיו כפי שהם לעניני קדושה, אלא "קורע" את טבעו ורגילותו ומתייגע ועמל לעבוד השי"ת במסירת נפש. שאינו מסתפק בעבודת השי"ת על פי יכולת כלי שכלו ומידותיו ורצונו, אלא עובד השי"ת למעלה מכל מדידה והגבלה, ובזה מבטל את העלם והסתר שמעלימים

ומגבילים גופו וכוחות נפשו על הנשמה האלקית אשר בקרבו.

ואת הכח לשני אופני עבודות נעלות אלו, שואב היהודי מן הגילויים הנעלים אשר קיבל בשעת מתן תורה, שגם הם נחלקו לשני אופנים אלו: "פתח להם שבעה רקיעים", ו"קריע להם את העליונים" . את התחתונים".

תורת חיים

מכתבי עצות והדרכות בעבודת השי"ת
בחיי היום יום

כי הם חיינו

התורה היא מקור החיים והקיום של בני ישראל, על ידה נעשים ישראל
"דבקים" בה' וכך "חיים כולכם היום"

ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום

(ואתחנן ד, ד)

תורת חיים - גם חיי העולם הזה

כל ישראל מאמינים בני מאמינים שהבורא ית' מנהיג את העולם בהשגחה פרטית, ומובן שאין כל ענין ודבר ופרט שהוא לבטלה. ועל אחת כמה וכמה במין האנושי, ולמעלה מזה וכמה פעמים ככה בעם הנבחר, אשר לכל אחד ואחת מבני ישראל יש תפקיד מיוחד, והוא לא רק בשביל עצמו אלא בשביל הכלל כולו ג"כ.

ודעת לנכון נקל, וגם רואים במוחש, שתכלית החיים הוא לא השגת הנאה מתענוגי העולם הנפסדים, אלא אדם לעמל יולד, שעל ידי עמלו ויגיעתו - בתורה ומצוות הנצחיים - משיג הוא סיפוק רוחני, ובפרט כאשר עושים ופועלים גם לטובת הזולת. וזהו פירוש של "תורת חיים" כפשוטו - חיים גם בעולם הזה.

מובן מאליו שאין הכוונה שמחוייב אדם למאוס בתענוגי העולם עד כדי כך שיעסוק בסגופים ויסבול יסורים כל ימיו, כי כידוע, ובפרט בתורת החסידות, דרך הסגופים לא זו הכוונה ותכליתה, אבל צריך לדעת מהו עיקר ומהו טפל, והתענוגים שמדגישות במכתבן ואשר כה קשה עליהן פרידתן מהם, הנה לא זהו התכלית, ואין לעשות "עגל" מזהב או קול-נוע וכיוצא בזה, אשר בטח גם הן מכירות שטפלים הם או גם ריקים מכל תוכן לגמרי.

וכל זה אפילו בשנים כתיקונן, ועל אחת כמה וכמה בדורנו זה בהגלות נגלות לפני כל הריקניות וחוסר התוכן והטעם שבכמה "אידעאלים" ודיעות שוא, אשר לא הכסף ולא הכח עמדו לו לאדם בשעת דחקו, הנה בדורנו זה נקל יותר לראות את האמת הפשוטה

פנינים

דרוש ואגדה

ישראל, וגם לאחר שנין הגלות מפורש בתורה, עדיין ניתנה הבחירה לאדם להתנהג כרצונו האמיתי של הקב"ה, באופן שלא יהי' פורענות וגלות כלל [וראה המשך הביאור במקור הדברים, שלאמיתו של דבר ענין הגלות אינו בגדר "גירושין" כלל, ע"ש].

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 143)

בין קריאת שמע ללימוד התורה

ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך
ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך

(ד, ו.)

שתי מצוות עיקריות מבוררות בכתוב זה. מצוות קריאת שמע, ומצוות תלמוד תורה. מצוות קריאת שמע היא פעמיים בכל יום, "בשכבך ובקומך", בשחרית וערבית. משא"כ מצוות תלמוד תורה אינה מחולקת לחיובים נפרדים בלילה וביום, אלא היא חיוב אחד הנמשך תמיד ביום ובלילה.

ויש לבאר הטעם לחילוק ביניהן:

תוכנה הפנימי של מצוות קריאת שמע היא "אמליכתי" למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים" (ברכות יג, ב), והיינו גלות מלכותו של הקב"ה בכל מקום בעולם ובכל מצב שהאדם נמצא בו. ומכיון שמצבי האדם משתנים הם, יש זמנים בהם האדם "מואר" באור אלקי והוא בבחינת "יום", וישנם זמנים בהם "חשוך" אצלו, והוא בבחינת "לילה", וכן בעולם יש מצבים משתנים. לכן גם מצוות קריאת שמע שונה היא לשני מצבים אלו, להמליך את הקב"ה ב"יום" ולהמליכו ב"לילה".

משא"כ על התורה נאמר ש"קדמה לעולם" (ראה פסחים נד, א. ועוד) ו"מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה" (ברכות כב, א), והיינו, שהתורה היא למעלה מה"עולם" ומ"טומאה" ואינה משתנית לפי המצב בעולם או באדם, אלא נשארת בקדושתה תמיד באופן שווה. לכן, חיוב לימודה אינו שונה בלילה או ביום, אלא הוא חיוב תמידי על כל היום כולו.

(ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 21 ואילך)

"דעתו לגרשה" או לא?

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ
והשחתם וגו' והפיץ ה' אתכם בעמים גו'

(ד, כה ואילך)

ידוע שבמתן תורה היתה "חתונתו" של הקב"ה וכנסת ישראל, וענין הגלות הוא בדוגמת ענין הגירושין, וכדאיתא במדרש "דנתי אותם בגירושין" (ב"ר פ"ט, ט. פתיחתא דאיכ"ר ד (וש"נ)), ובגמרא "תשובה נצחת השיבה כנסת ישראל כו' אשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום" (סנהדרין קה, א).

ולכאורה יש להקשות, הרי ענין הגלות מפורש בתורה - "והפיץ ה' אתכם בעמים", ונאמר בלשון ודאי - שכן יהי' בפועל, והרי התורה קדמה לעולם (ראה פסחים נד, א. ועוד), ונמצא דכבר בעת מ"ת ה' כביכול "בדעתו" של הקב"ה "לגרש" את ישראל לאחר זמן - כאשר "נושנתם בארץ גו'", והרי הדין הוא ש"לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה" (טורשו"ע הל' פור"ד ס"ב סיו"ד. ועוד) ?

ויש לומר הביאור בזה:

הגלות היא תוצאה מהנהגת ישראל, "מפני חטאינו גלינו מארצנו", ונמצא, שיש בזה בחירה חפשית בשלימות, כי לולא החטאים שלנו לא היו כלל הגירושין.

ואף שמפורש בתורה שתהי' גלות, הרי: א. פסוקים אלו נאמרו לאחר מ"ת, בשנת הארבעים, וא"כ, אף שהתורה "קדמה לעולם", הרי כל זמן שלא נתגלו פסוקים אלו בדיבורו של הקב"ה, עדיין יכול להיות בזה שינוי (כמבואר במדרש תהלים ט, א. תורת מלכות יג, ג ואילך. ועוד). ב. אפילו לאחר שנאמרו בפועל, הרי כתב הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"י ה"ד) בנוגע לדברי פורעניות שהנביא אומר "אם לא עמדו דבריו אין בזה הכחשה לנבואתו... שהקב"ה ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם".

וא"כ, פשוט שאי אפשר לומר בזה ש"דעתו" ורצון הקב"ה ה' לגרש את ישראל, כי אדרבה, רצונו האמיתי של הקב"ה הוא לא לגרש את

ועפ"ז יש לבאר עוד שינויים בין פרש"י ורמב"ם בפי' המשך הסוגיא שם:

א) להלן בסוגיין "מכר כל נכסיו לאחד לית בה משום דינא דבר מצרא", ופרש"י "שלא תקנו חכמים ללוקח להסתלק לעשות הישר והטוב לבעל המצר שהוא רעה למוכר שזה לא יקנה השאר כו'". וברמב"ם (פי"ב ה"ו) "אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה השדה שהרי היא והאחרת קנה כאחד". חזינן דרש"י מדגיש צד ההפסד והלוקח "לא תקנו חכמים ללוקח להסתלק...". שהוא רעה למוכר" [ועד"ז הוא ברא"ש שם סכ"ז], והרמב"ם מדגיש (הדין) הקנין שבזה והבר מיצר. וראה לח"מ שם פי"ג ה"ח.

ב) עוד שם בסוגיין "לאשה וליתמי כו' לית בה משום דינא דבר מצרא", ופרש"י "מכר לאשה לא מסלקין לה דלאו אורח ארעא לאהדורי ולבקש מי שיש לו קרקעות למכור ומה שבא לידה ראשון אין לנו לומר ועשית הישר והטוב להרחיקה מעליו וכן יתמי", וברמב"ם (שם הי"ג וי"ד): "המוכר ליתומים קטנים אין בו דין בעל המצר הטוב והישר שעושיין חסד עם אלו יתר מבעל המצר. וכן המוכר לאשה... חסד הוא שתעמוד הקרקע בידה". חזינן דלרש"י מספיק השליטה "אין לנו לומר כו' להרחיקה מעליו", ולהרמב"ם צריך טעם חיובי (ובהקנין) שידחה לדין בר מצרא. וראה מלחמות ה' ב"מ שם.

בדין זבין לעכו"ם (להלן שם ה"ז), "המוכר לעכו"ם משמתין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מן העכו"ם עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר שלו בדיני ישראל", דחזינן שהקפיד להשמיט הטעם שבגמרא "עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא", וכן דייק להוסיף (על לשון הגמרא) "עד שינהוג העכו"ם עם בן המצר שלו בדיני ישראל", כי בכל זה הדגיש גדר הדין לדידי, דדין בר מצרא אינו (רק) חיוב על הלוקח להתנהג באופן ישר וטוב (ולפי דרכו הא דקאמר בגמרא "עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב", יש לפרש דכיון דלעכו"ם אין שייך כל ענין המצות לא תקנו בזה בכלל דין בר מצרא).

ואולי י"ל עוד נפק"מ, דלדעת הרמב"ם חיוב "ועשית הישר והטוב" חל כשנעשה זה בר מיצר (וראה גם נמוק"י כאן) וא"כ זהו גם בנוגע להמוכר שהרי חסר גם בבעלות המוכר (אף שדין בר מצרא דועשית הישר והטוב אכן לא הטילו חכמים על המוכר), וכן משמע קצת ממ"ש בהנוגע להמוכר לעכו"ם דלא כמ"ש בגמרא (כנ"ל). משא"כ אם זהו רק דין של הנהגה טובה דלוקח הרי זה נעשה רק כאשר כבר קנאה לוקח, ואין שייכות להמוכר כמפורש בפרש"י שם ד"ה עכו"ם לאו בר כו' [וראה רא"ש שם סוף סכ"ד "אלא שתקנת חכמים היא משום הישר והטוב והתקנה אינו אלא כשנתחזק בה כבר הלוקח ובהא לרשותו" וכן הביא שם סי' כח מ"ש בגמרא "עכו"ם לאו בר ועשית הישר והטוב"].

משום ועשית הטוב והישר הואיל והוא רוצה למכור כו"ל].

והיינו שלדעת רש"י זוהי הנהגה טובה שכל כולה מתייחסת רק ללוקח, "דבר שאי אתה נחסר כו' ולא תטריח על בן המצר כו'" [נראה לשון הרא"ש שם סי' כג "וכיון שלא גילה ללוקח מיד שידע בקניי" שהוא חפץ שיעשה עמו טובה ויניח לו השדה"]; וכמו שהדגיש רש"י להלן בסוגיין, בדין "זבין לעכו"ם עכו"ם לאו בר ועשית וכו'" – "ואין לנו לומר על דינא דבר מצרא ועשית הישר והטוב אלא ללוקח כו' ללוקח נאמר משוך ידך ויקחנה זה". אבל לדעת הרמב"ם אין זו רק הנהגה טובה של הלוקח (לטובת בן המצר) בלבד, אלא יש כאן קביעה כללית מהי הנהגה טובה ויש כאן אמירת וקביעת חכמים שכן טוב וישר (והדבר מופנה לכל לראש – ובעיקר – בנוגע לבן המצר), "יש לחבירו כו' אמרו חכמים וכו' טוב וישר הוא שיקנה וכו'", היינו שענין זה הוא טוב וישר כו' בעצם; והדבר נובע מכח מה שנתנו חכמים לבר מצרא קצת קנין בגוף השדה. ועיי' תשובות מיימוניות לס' קנין סי' טז, דדין וקביעה זו בגדר "קרוב למ"ע".

[ועיי"נ בלקו"ש ח"ט, ואתחנן ג, בארוכה איך שהחקירה הנ"ל נמצאת בכמה גדרים דינים, והן ב' סברות כלליות במילי דאורייתא, עד שהדברים עולים בקנה אחד עם פלגות רש"י והרמב"ם בסוף סוכה, עיי"ש ותמצא נחת].

ובזאת יתבארו היטב דברי הרמב"ם

והחילוק בין האופנים, דלאופן הראשון שגדר דינא דבר מצרא הוא הנהגה טובה, הרי זה ציווי ללוקח, שהוא צריך להתנהג באופן ישר וטוב ולתת את השדה לבר מצרא (אלא שאם אינו רוצה – בי"ד כופין אותו); ואילו לאופן השני, שזהו דין בקנין הקרקע, הנהגה אע"פ שגם לדרך זו "ועשית הישר והטוב" מכוון ללוקח, מכל מקום, הציווי (וקיומו בפועל) נוגע גם לב"ד, דמצד "ועשית הישר והטוב" נותנים חכמים לבר מצרא קצת קנין בגוף השדה ומחלישים את קנינו של הלוקח, וממילא על הלוקח להסתלק.

ומעתה י"ל דמחלוקת ראשונים היא זו, ומצינוה מודגשת במיוחד בחילוקי דעות רש"י והרמב"ם. דהנה בטעם דין בר מצרא – מצד "ועשית הישר והטוב" – כתב רש"י בסוגיין "דבר שאי אתה נחסר כו"כ שתמצא קרקעות במקום אחר ולא תטריח על בן המצר להיות נכסיו חלוקים" [ועיי' נמי ברא"ש כאן סו"ס כ "אף בזה שייך הישר והטוב כי ימצא להחזיק במקום אחר"]. והרמב"ם בהל' שכנים פ"ב ה"א ביאר הטעם בלשון זו "יש לחבירו שהוא בצד המצר שלו ליתן דמים ללוקח ולסלק אותו . . . ודבר זה משום שנאמר ועשית הישר והטוב אמרו חכמים הואיל והמכר אחד הוא טוב וישר הוא שיקנה מקום זה בן המצר יותר מן הרחוק" [עד"ז הוא לשון הטור חו"מ סי' קעה, מיהו לא כתבו בתחילת דבריו כטעם על עצם דין דבר מצרא אלא כהקדמה "לפיכך אם יש שום הפסד למוכר כו'", וגם כתבו בשינוי לשון קצת "דינא דבר מצרא תקנת חכמים הוא

חידושי סוגיות

עיון ופולפול בסוגיות הפרשה

פלוגת רש"י והרמב"ם בדינא דבר מצרא

יחקור בגדר דין זה אם הוא רק חיוב הנהגה על הלוקח או שפירושו גם שיש לבר מצרא קצת קנין בקרקע / יסיק דנחלקו בזה רש"י והרמב"ם ועפ"ז יתבארו כו"כ חילוקים ביניהם בסוגיא דבר מצרא

היינו שזהו דין שחיובו מוטל על הלוקח, ולכן אינו חל אם "זבין לעכו"ם".

אמנם עדיין יש לחקור בגדר דין בר מצרא, די"ל בו ב' אופנים: (א) זהו ענין של הנהגות ישרות וטובות ותו לא. והיינו, שאין כאן כל חסרון בתוקף קנינו של הלוקח, אלא שחכמים חייבוהו להתנהג באופן ישר וטוב, ולכן חובה עליו למסור השדה (שקנה כבר) לבר מצרא (ועד"ז בדינים אחרים של בר מצרא). (ב) החיוב "ועשית הישר והטוב" פועל שהבר-מצרא מקבל בעלות מסוימת על השדה; ולכן, חובת הלוקח למסור את השדה לבר מצרא אינה רק מצד חיוב הנהגה טובה שעליו, אלא מפני שהשדה אכן יש לה שייכות לבר מצרא, ובלשון הנמוקי-יוסף בסוגיין "כאילו יש לו קצת קנין בגופו של קרקע".

בב"מ קח ע"א ילפינן ממקרא דפרשתנו "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" דינא דבר מצרא, דהמוכר שדה לחברו רשות יש לבן המצר (ששדהו סמוכה למצר שדה זו) זכות לסלק הלוקח ולקנות שדה זו במקומו, משום ועשית הישר והטוב, שטובה היא לבר מצרא שיהיו שדותיו סמוכות זו לזו.

והנה מזה שאמרו בש"ס דין זה להיכא שכבר קנה הלוקח ומסלקין אותו, נראה דהך דינא הוא דין שחל בעיקרו על הלוקח, שמאחר דלדידי אין חילוק כ"כ אם יקנה שדה זו או שדה במקום אחר, יעשה הישר והטוב ויתנה לבר מצרא שטובה היא לו. וכן משמע להלן שם ע"ב "זבין לעכו"ם לית בה משום דינא דבר מצרא כו' עכו"ם ודאי לאו בר ועשית הישר והטוב הוא" –